"Chumpi" uit Potosi, Bolivia

smalle banden in dubbelweefsel, geweven met één inslag

Tekst en proefband: Mirja Wark, naar informatie van Willie Jager-Ruchti.
Tekening: Henk Beukers.
Foto's: pag. 47 onder: Manus v.d. Kamp; pag. 47 rechts: Mirja Wark; overige foto's: Henk Beukers.

"Zo rond als avocado's en zo scherp als chilipepers", zo beschrijft Karin Muller de in de Andes levende Hooglandindianenvrouwen in haar boek *Along the Inca Road, a woman's journey into an ancient empire.* Ze gaat verder met: *"zittend spinnen ze wol voor nog weer een extra laag bij hun handgemaakte rokken."*
Dit citaat slaat op de vrouwen uit Peru en Bolivia die ver van de grote steden wonen en leven zonder de verworvenheden van de laatste tweehonderd jaar. Ze dragen dagelijks volumineuze klederdrachten, bestaande uit vele lagen over elkaar.
De handgeweven banden waar het hier over gaat, zijn typisch voor de dracht in enkele dorpen in het district Potosi in Bolivia en worden "chumpi" genoemd. Ze dienen in de vrouwendracht als mooie ceintuur over een eenvoudige en bredere ondergordel. Men slaat deze band een paar maal om de taille en dan bedekt hij de onderliggende gordel geheel. In de mannendracht houdt de chumpi de broek op.

De banden zijn meestal tussen de anderhalve tot vier centimeter breed en dus opvallend smal. De lengte varieert aanzienlijk van zestig centimeter tot enkele meters.
De Hooglandsters weven ze in een dubbelweeftechniek. Het resultaat is een rondweefsel omdat de vrouwen met één enkele inslag werken. Het weefsel is zo dicht dat alleen de ketting te zien is.
Adele Cahlander was een van de eerste die de banden uit de Andes serieus en systematisch bestudeerde. Zij begon met een methode van noteren die momenteel algemeen in gebruik is bij mensen die Andesbanden op de indiaanse manier weven. De gegevens over de ketting staan in het haspelkruis. De gegevens over de in te brengen hevels staan in het weefkruis. Selecties voor het patroonweven zijn af te lezen uit de patroontekening.

Aan de hand van een smal proefbandje wordt hierna de werkwijze punt voor punt besproken.

Vrij grove band (deze is op ware grootte) met tweekleurige zelfkanten en een ketting waarvan de ene helft bestaat uit groen/rood/wit/rood en de andere helft uit geel/rood/zwart/rood.
Het in elkaar grijpende motief duidt men aan met "wajra".

De Hooglandindianen wevenveel banden. Hier zien we een vrouw uit Peru, die haar weefwerk te koop aanbiedt en tegelijkertijd een band weeft. De ketting spant ze tussen haar gordel en de punt van haar schoen.

Werkwijze proefband

Materiaal
Sterk overtwiste getwijnde schapenwol is het materiaal van de authentieke banden. Gaat u voor het eerst een dergelijke band weven, dan is een glad en sterk garen aan te raden zoals breikatoen of perlgaren. Voor de inslag wordt een draad in hetzelfde materiaal en kleur gekozen als de zijkanten van de band. Voor dit proefbandje in dubbelweefsel zijn drie goed contrasterende kleuren gebruikt: geel (licht), blauw (donker) en rood (middel).

Het maken van de heveltjes
Gebruik als hevelkoord een glad, sterk en dun garen. Bereken het aantal heveltjes voor deze band als volgt: H1 + H2 + H3 (zie schema weefkruis) = 12 + 1 = 13 x 3 = 39 heveltjes. Wikkel het garen 39 maal om een 10-15 cm breed stuk karton. Markeer met een viltstift alle draden op één van de scherpe zijden. Wikkel de draad nu af en vouw deze bij elke markering dubbel en leg dan een knoop in de dubbele draad op korte afstand van de vouw. Wind het resultaat weer op een stuk karton. Deze hevels kunnen, eenmaal in de sprong gebracht, niet meer van plaats wisselen.

Haspelen
Alle draden voor een band worden achter elkaar aan gehaspeld. Bij een kleurwissel wordt het draadeinde van kleur 1 aan het draadbegin van kleur 2 geknoopt. Het haspelen begint en eindigt links. De draden lopen in een achtvorm tussen twee vaste punten die op bandlengte (plus extra lengte voor het inweven) van elkaar staan. De eerste draad gaat van achter naar voor. (Of van boven naar beneden als op een scheerbord gewerkt wordt.) Knoop tot slot het begin en einde van de ketting aan elkaar vast.

Haspelkruis
De schematische weergave is als volgt: L = licht, D = donker, M = middel.

	extra	zelfkant	patroon	zelfkant	
H 2 = vinger 2	M	MM	LD	MM	
H 1 = vinger 1		MM	LD	MM	
	1x	2x	8x	2x	
	1 dr.	8 dr.	32 dr.	8 dr.	= totaal 49 draden

Lees van links naar rechts. Omdat bij dit rondgeweven bandje een oneven aantal draden nodig is begint de eerste draad rechts met een lusje om het vaste punt. Hij beweegt van achter rechts naar links voor. Knoop dan een dubbele draad van de middenkleur aan deze ene draad en haspel twee achtjes. Knip af, knoop de twee patroonkleuren vast en haspel acht achtjes. Sluit af met het vervangen van de patroonkleur door twee draden van de zelfkantkleur en haspel twee achtjes. Knoop deze laatste draden vast aan de 3 draden van de eerste knoop. Om de openingen, die zijn ontstaan door het haspelen in achtvorm, te bewaren, gebruikt u twee veiligheidsspelden aan het begin en het eind. Haal de ketting van de vaste punten af.

Weefkruis
Het weefkruis wordt uitgelezen van het haspelkruis. De draden worden per stuk op hun plaats gerangschikt door er heveltjes omheen te leggen. De schematische weergave is als volgt:

	extra	zelfkant	patroon	zelfkant	
H5	M	MM	LD	MM	verbinding tussen H3 en H4
H4	M	M	D	M	hevellus
H3		M	L	M	heveltjes
H2		M	D	M	heveltjes
H1		M	L	M	heveltjes
	1x	2x	8x	2x	

Dit is de wijze van notatie met langgerekte ruitjes. De extra draad die opzij van één kant wordt toegevoegd (voor een mooie aansluiting van het rondweven), is niet getekend.
Ze zijn ook omgekeerd van kleur geweven.

Foto pag. 48 van links naar rechts: heel fijn geweven bandje met dubbele rij motieven met roze/zwarte zelfkant (zie ook vergroot detail op pag. 51); dubbelgeweven bandje met afwerking van gevlochten lussen; band met typische motiefjes: een rennende en staande viscacha (een soort konijn met eekhoornstaart), een vogel, een morgenster, een insect.

Het aanbrengen van de heveltjes in de praktijk
Span de ketting op: het achterste deel aan een vast punt, het voorste deel aan een stok die met een heupband om het lichaam vastzit. Steek de duim (vinger 1) en wijsvinger (vinger 2) van de linkerhand in de openingen van de voorste en achterste veiligheidsspeld.
Lees het schema vanaf rechts! Knoop een lus om alle draden op vinger 2. H5 is nu klaar.
Van vinger 2 kunnen ook H3 en H4 opgenomen worden. Met de rechter duim en wijsvinger de draadparen op vinger 2 scheiden door de eerste draad op de wijsvinger en de tweede draad op de duim te nemen. Na de effen zelfkant doorgaan met het scheiden van de lichte en donkere draden uit het patroongedeelte. De donkere draden op de wijsvinger nemen en de lichte draden op de duim. Zo liggen de lichte draden altijd links van de donkere. Aan de linkerzijde ook de draadparen van de zelfkant scheiden.
H4 ligt nu los op vinger 2 en H3 op vinger 1 van de rechterhand. Leg de draden op vinger 1 en 2 tijdelijk vast met een veiligheidsspeld.
Om de ordening te behouden worden de draden in de hevels vastgelegd. Neem daartoe het eerder bereide hevelkoord en breng het einde onder de draden van vinger 2 van rechts naar links. Scheid alle draden die op het hevelkoord liggen door na elke draad een geknoopt lusje van het hevelkoord op te trekken. De geknoopte lusjes om een stokje leggen en eventueel verankeren met een stukje tape. Na het laatste lusje het hevelkoord afknippen.
Doe hetzelfde met de draden op vinger 1.
Op vinger 1 van de linkerhand liggen nog steeds de draden van haspelgroep 1. Uit deze draden kunnen H1 en H2 opgenomen worden. Net als bij H3 en H4 worden de paren gescheiden door de donkere draden op de wijsvinger van de rechterhand te nemen en ook de helft van elk zelfkantpaar. Op de duim komen de lichte draden en de andere helft van de zelfkantparen. Vastleggen in heveltjes.

Patroonnotatie
Omdat deze bandjes in echt dubbelweefsel zijn gemaakt is de achterzijde het negatief van de voorzijde. De weefsellagen zijn alleen verbonden op de plaatsen waar de kleuren wisselen. In principe zijn beide zijden even mooi. Een natuurgetrouwe afbeelding van het resultaat ontstaat als papier met diagonale ruitjes gebruikt wordt. Op het papier is alleen de bovenzijde van het weefsel getekend. Daarom is het totaal aantal draden dat gehaspeld moet worden voor een band, het totaal van de eerste twee rijen in het patroon vermenigvuldigd met twee (plus 1 draad voor de juiste overgang bij het rondweven).
Elke horizontale rij ruitjes stelt een inslag voor in de bovenlaag. Daar hoort een inslag in de onderlaag bij die niet is getekend. Een verticale rij ruitjes die elkaar met de punten raken stellen een kettingdraad voor, afkomstig uit de boven- of onderlaag.

Weven
Het inslagmateriaal kan tot een vlinderbosje of op een steeklatje gewonden worden. De eerste twee inslagen leggen de breedte van de band vast. Weef de eerste inslag langs de voorste veiligheidsspeld naar links.
Weef de tweede inslag in de sprong die gevormd wordt door het lusje met de draden van de achterste veiligheidsspeld (H5). Trek de lus op en steek de inslag naar rechts in de opening. Vanaf nu weven we afwisselend een inslag in de bovenlaag en een in de onderlaag van het bandje.
Het aandrukken van de inslag doen de Andesweefsters behendig met een wrikkende beweging van de vingers. Met het lichaam regelen zij subtiel de spanning om makkelijker selecties te maken.

Effen weven
Licht boven weven:
H1 optrekken en inslaan naar links,
H1+3+4 optrekken en weven,
H3 optrekken en weven,
H1+2+3 optrekken en weven.
Donker boven weven:
H2 optrekken en inslaan naar links,
H2+3+4 optrekken en weven,
H4 optrekken en weven,
H1+2+4 optrekken en weven.

Patroon weven
De patroontekening wordt van rechts gelezen. Dan valt op dat de zijkant naar buiten en naar binnen versprongen ruitjes heeft. Is een ruitje ingesprongen, dan H1 en H2 op de vingers nemen om het patroon uit te lezen. Bij een uitstekend ruitje H3 en H4 op de vingers nemen om het patroon uit te lezen.

Donker patroon op lichte achtergrond
Het is een cyclus van 4 combinaties van hevelgroepen die zich steeds herhaalt. De eerste twee selecties en inslagen staan hier voluit:
H1 optrekken en op de linker duim nemen. De hevels blijven achter de vingers. H2 optrekken en op de linker wijsvinger nemen. Vanaf de patroontekening draden kiezen uit H1 of H2 en opnemen op vinger 2 van de rechterhand. De zelfkant altijd opnemen van de duim. In het patroondeel draad voor draad de benodigde kleur uittellen, die opnemen op de rechter wijsvinger en de erbij behorende paardraad (licht of donker) van de linker vingers af laten glijden. Doe dit voor de hele breedte van het patroon. Neem de draden voor de linker zelfkant van de duim op. Inslaan naar links. De geselecteerde draden vasthouden.
H3 en H4 optrekken en de selectie van de eerste inslag erbij opnemen. Aan de onderzijde ontstaat een opening. Deze sprong openen en inslaan naar rechts.

In het kort noteren we deze twee inslagen als volgt:
H1 en H2 op, patroon uitlezen, inslaan naar links;
H3 en H4 op, selectie uit H1 en H2 erbij opnemen, inslaan naar rechts.
De rest van de cyclus wordt:
H3 en H4 op, patroon uitlezen, inslaan naar links;
H1 en H2 op, selectie uit H3 en H4 erbij opnemen, inslaan naar rechts.

Licht patroon op donkere achtergrond
De cyclus van hevelgroepen blijft gelijk, u kunt de werkwijze aanhouden van een donker patroon op een lichte ondergrond. De selectie leest echter makkelijker als nu H2 op vinger 1 en H1 op vinger 2 genomen wordt, net als H4 op vinger 1 en H3 op vinger 2. De zelfkantdraden altijd opnemen van H1 + H3.

Motieven
Op een smal bandje zijn al veel motieven mogelijk. Extra effect bereiken de Boliviaanse weefsters door één laag van de ketting gestreept te haspelen. Ook haspelen ze de zelfkant wel eens in twee kleuren, zodat bij elke laagwisseling ook de kleur van de zelfkant verandert.

Afwerking
Het einde, dicht bij de weefster, is tegen de veiligheidsspeld aan geweven. Men trekt meestal een gevlochten koordje door de lusjes. Tot het einde van de ketting weven kan niet, omdat er dan geen ruimte meer is om een vakopening te maken. De banden hebben altijd lange kettingeinden. De Andesbewoners hebben daar in de loop dertijd vele manieren van afwerken voor gebruikt. Daaruit kunnen we een manier kiezen of we kunnen onze eigen methode gebruiken.

Literatuur

• Karin Muller: *Along the Inca Road, a woman's journey into an ancient empire.* Uitgave: The National Geographic Society, september 2000.
• *Archiv für Völkerkunde 40.* Uitgave: vereniging "Freunde der Völkerkunde". 1014 Wien, Museum für Völkerkunde im Selbtsverlag, 1986.
• Adele Cahlander en Marjorie Cason: *The art of Bolivian Highland Weaving.* Uitgave: Watson-Guptill Publ. New York 1976.
• Adele Cahlander en Suzanne Baizerman: *Double-Woven Treasures from Old Peru.* Uitgave: Dos Tejedoras, Minnesota, 1985.
• Patronen van originele banden uit Peru en Bolivia: Marijke van Epen: *Ande(r)s kaartweven, Patronen en technieken uit Peru en Bolivia.* Uitgave: De Kaart, Marijke van Epen.

Cursus
De originele, Boliviaanse banden die op de foto's op pag. 47 en 48 zijn afgebeeld, behoren tot de collectie van Willie Jager-Ruchti. Zij heeft zich intensief in het weven van de Andesbanden verdiept. In Weefcentrum Wildervank, waar zij al jaren aan verbonden is, worden cursussen gegeven over deze weeftechnieken.
De cursussen **Banden van de Andes** worden gegeven voor beginners en gevorderden, door Roelfien Smilde.
Informatie: Hetty Sterkenburg tel. 0598-612012; Greetje Hovink tel. 0592-262325; e-mail info@weefcentrum.nl

Foto boven: vergroot detail van de linker band op pag. 48.
Foto rechts: een eerste proefbandje in dubbelweefsel. Hierop zijn de motieven verwerkt van pag. 49.